

ศึกษาการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

นายวิเชียร ผิวคำ¹ นายอดิศร ขาติสุภาพ² นายสุริยะ กวางษ์กลาง²

บทคัดย่อ

ศึกษาการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ตามนโยบายกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าของกรมปศุสัตว์ระหว่างปีพ.ศ. 2555-2561 โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางระบาดวิทยา พบว่าสถานการณ์การเกิดโรคในคน มีผู้เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2560 จำนวน 1 ราย และเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2561 จำนวน 2 ราย สถานการณ์การเกิดโรคในสัตว์ ตรวจพบผลบวกต่อเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าในตัวอย่างส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการระหว่างปี 2558 – 2561 คิดเป็นร้อยละ 1.72 (4/233), 14.07 (37/263), 21.95 (54/245) และ 7.69 (15/195) ตามลำดับ ผลบวกสูงสุดในอำเภอกระสังร้อยละ 18.18 (20/110) รองลงมาอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ร้อยละ 16.36 (18/110) อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ร้อยละ 11.81 (13/110) ชนิดสัตว์ที่ตรวจพบมากที่สุดคือสุนัข คิดเป็นร้อยละ 80 โคร้อยละ 10 กระบือร้อยละ 6 แมวร้อยละ 4 และแพะร้อยละ 1 จำแนกตัวอย่างตามประเภทการมีเจ้าของพบว่าสัตว์มีเจ้าของให้ผลบวกร้อยละ 58 สัตว์ไม่มีเจ้าของร้อยละ 42 ตามลำดับ และจำแนกตัวอย่างตามประวัติการฉีดวัคซีนพบว่าสัตว์ไม่ทราบประวัติการฉีดวัคซีนให้ผลบวกร้อยละ 51 ไม่เคยฉีดวัคซีนร้อยละ 41 และเคยฉีดวัคซีนร้อยละ 8 ศึกษารายงานการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าตั้งแต่ปีงบประมาณ 2555 - 2561 สัตว์ได้รับวัคซีนคิดเป็นร้อยละ 82.58, 90.44, 91.09, 24.63, 34.60, 68.15 และ 71.84ตามลำดับ ระดับแอนติบอดีต่อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้ามีระดับแอนติบอดีมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 Eu/ml คิดเป็นร้อยละ 55.0 (11/20) การขึ้นทะเบียนสัตว์ในระบบฐานข้อมูลเพื่อการขึ้นทะเบียนสุนัขและแมวพบว่าจำนวนสัตว์มีเจ้าของและสัตว์ไม่มีเจ้าของคิดเป็นร้อยละ 45.36 (157,498/347,202) การเร่งรัดกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่เกิดโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่เกิดโรคซ้ำซากโดยการทำหมันสุนัขจรจัดและฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าจำนวน 2,784 ตัว และดำเนินการส่งสุนัขจรจัดเข้าศูนย์พักพิง จำนวน 251 ตัว การสร้างเครือข่ายอาสาปศุสัตว์ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในทุกชุมชนจำนวน 2,135 ราย และสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พักพิงสุนัขจรจัด 2 แห่ง การดำเนินตามมาตรการควบคุม ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าของกรมปศุสัตว์ได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจ ปัจจุบันสถานการณ์โรคมีย่นแนวโน้มลดลงแต่ต้องเฝ้าระวังป้องกันโรคอย่างใกล้ชิดและเร่งรัดการดำเนินการให้พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ปลอดโรคพิษสุนัขบ้าต่อไป

คำสำคัญ:โรคพิษสุนัขบ้า การควบคุมโรค จังหวัดบุรีรัมย์

เลขทะเบียนวิชาการ:62(2)-0116(3)-046

¹สำนักงานปศุสัตว์อำเภอเมืองบุรีรัมย์ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 31000

²สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ 31000

The Study On Rabies control in Buriram Province

Mr. Wichien Piwkhram¹

Mr. Adisorn Chartsuparb²

Mr. Suriya Kawongklang²

Abstract

This is the study on rabies control in Buriram province in conformity with the policy of eliminating rabies of Department of Livestock Development from 2012 – 2018. Through investigating and analyzing descriptive epidemiological data, it showed that for rabies occurrence in humans, one person died from it in 2017 and, two persons died in 2018. For rabies occurrence in animals, it showed positive results for rabies test during 2015 - 2018 which was that 1.72% (4 out of 233), 14.07% (37 out of 263), 21.95% (54 out of 245), and 7.69% (15 out of 195) respectively. Positive rabies cases were found most in Kra Sang district ,18.18% (20 out of 110) following by Mueang Buriram district, 16.36% (18 out of 110), Chalerm Prakieat district, 11.81% (13 out of 110). Dogs were the most infected animals to rabies, 80%; following by cow, buffalo, cat and goat at 10%, 6%, 4% and 1% respectively. In addition, when considering the type of having owners, it showed that the rabid animals have the owners, 58% while no owners 42%. When considering positive animals per vaccination, there were 51% of no recorded vaccinations, 41% of no vaccinations, and 8% of recorded vaccinations. When studying and comparing vaccination report against rabies from the fiscal year 2012 – 2018, it showed 82.58%, 90.44%, 91.09%, 24.63%, 34.60%, 68.15%, and 71.84% respectively. For animal registration in database, it showed that the pets with and without owners were 45.36% (157,498 out of 347,202.) For rabies antibody level, it showed that there were levels more than or equal to 0.5 Eu/ml, 55.0% (11 out of 20.) For eliminating rabies in the repeated diseased area, 2,784 street dogs were sterilized and vaccinated and 251 were sent to dog shelter center. Moreover, to develop 2,135 voluntary networks of rabies control in every community, to support the operation of 2 dog shelter centers, and to follow the control measures result in satisfactory outcomes in disease control. Nowadays, the rabies occurrences tend to lessen; however, it has to be closely monitored and the operation will be performed so as to have Buriram rabies-free area soon.

Key word : rabies, disease control, Buriram province

Registered NO : 62(2)-0116(3)-046

¹Mueang buriram provincial livestock office ,Buriram Province 31000

²Buriram provincial livestock office,Buriram province 31000

บทนำ

โรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคนที่มีความรุนแรง ผู้ติดเชื้อและแสดงอาการจะเสียชีวิต ทูกราย (Rupprecht, 2011) จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญในการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศไทยกำหนดแผนยุทธศาสตร์การกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปจากประเทศไทยภายในปี พ.ศ. 2563 และดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานโครงการสัตว์ปลอดโรค คนปลอดภัยจากโรคพิษสุนัขบ้า ตามพระปณิธานศาสตราจารย์ ดร. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ปี พ.ศ. 2560 - 2563 โดยมีวิสัยทัศน์กำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปจากประเทศไทย ในปีพ.ศ. 2562 เพื่อให้ประเทศไทยสามารถกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปจากประเทศตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (OIE) ได้ให้ความสำคัญในการร่วมมือกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ซึ่งโดยภาพรวมประเทศไทยได้กำหนดกรอบแนวทางการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายดังกล่าว

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในคน พบว่าทั่วโลกมีผู้เสียชีวิตจากโรคพิษสุนัขบ้าปีละ ประมาณ 70,000 ราย ในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงตามลำดับจาก 370 รายในปี พ.ศ. 2523 เป็น 30 รายในปี พ.ศ. 2545 หลังจากนั้นแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องโดยพบผู้เสียชีวิตน้อยกว่า 10 ราย ระหว่างปี พ.ศ. 2554 - 2558 พบผู้เสียชีวิตจำนวน 8, 4, 7, 6 และ 5 รายตามลำดับ ต่อมาผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นมากกว่า 10 รายระหว่างปี พ.ศ. 2559 - 2561 พบผู้เสียชีวิตจำนวน 14 รายในปี พ.ศ. 2559 พบ 11 ราย ในปี พ.ศ. 2560 และ 17 รายในปี พ.ศ. 2561 ซึ่งสูงสุดในรอบ 10 ปี (กรมควบคุมโรค, 2561) ส่วนใหญ่ถูกสุนัขหรือแมวกัด ข่วน แล้วไม่ได้ไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันอย่างรวดเร็วและครบถ้วน กลุ่มเด็กเป็นกลุ่มที่ถูกสุนัขกัดมากที่สุด (WHO, 2019) เมื่อศึกษาถึงสาเหตุของการเกิดโรค พบว่า สัตว์พาหะนำโรคที่สำคัญยังเป็นสุนัขและแมวที่ไม่ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรค อีกทั้งยังมีการปล่อยทิ้งสุนัขในที่สาธารณะซึ่งเป็นสาเหตุทำให้มีจำนวนสุนัขจรจัดเพิ่มมากขึ้น และประชาชนบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ดังนั้น การฉีดวัคซีนให้ครอบคลุมจำนวนประชากรสัตว์ทั้งหมด และการควบคุมจำนวนประชากรสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรคพิษสุนัขบ้าควบคู่ไปกับการให้ความรู้กับประชาชนอย่างต่อเนื่องในรูปแบบของการดำเนินงานเชิงบูรณาการจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นหัวใจสำคัญของการกำจัดโรคนี้ให้หมดไปจากประเทศไทย ซึ่งจะช่วยลดงบประมาณที่ต้องสูญเสียไปกับการควบคุมโรคทั้งในคนและสัตว์รวมถึงลดผลกระทบต่อด้านต่าง ๆ ลงได้ (กรมปศุสัตว์, 2559)

จังหวัดบุรีรัมย์เริ่มตรวจพบเชื้อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้าในเขตท้องที่อำเภอโนนดินแดงและอำเภอบ้านกรวด ตั้งแต่วันที่ 27 เมษายน 2558 และได้ประกาศกำหนดท้องที่จังหวัดบุรีรัมย์ทั้งจังหวัดเป็นเขตโรคระบาดสัตว์ชนิดโรคพิษสุนัขบ้าชนิดสัตว์ควบคุมสุนัขและแมว ตั้งแต่วันที่ 6 พฤษภาคม 2558 และยังมีรายงานการระบาดของโรคอย่างต่อเนื่อง จึงได้รวบรวมข้อมูลทางระบาดวิทยาที่เกี่ยวข้องระหว่างปีพ.ศ. 2555 - 2561 เพื่อศึกษาการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า และหาแนวทางดำเนินการที่มีประสิทธิภาพให้จังหวัดบุรีรัมย์ปลอดโรคพิษสุนัขบ้าต่อไป

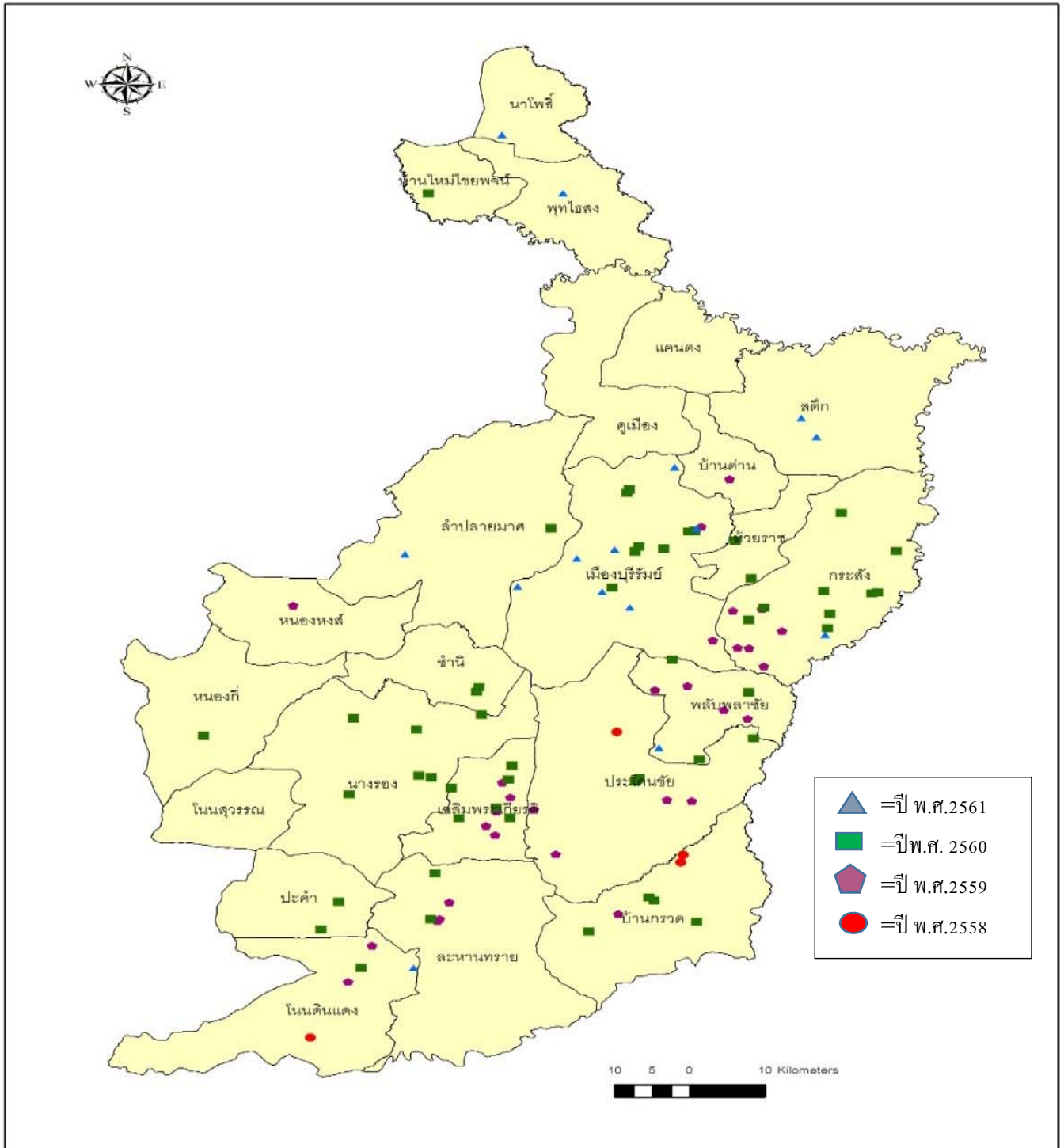
อุปกรณ์และวิธีการ

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทางระบาดวิทยา
 - 1.1 รายงานการสอบสวนโรคในคนและในสัตว์ (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)
 - 1.2 รายงานผลการส่งหัวสุนัขส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ (ศูนย์วิจัยการสัตวแพทย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง)
 - 1.3 รายงานผลการทดสอบระดับภูมิคุ้มกันต่อโรคไวรัสพิษสุนัขบ้า (ศูนย์วิจัยการสัตวแพทย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง)
 - 1.4 รายงานระบบสารสนเทศเพื่อการเฝ้าระวังโรคพิษสุนัขบ้า (Thai Rabies Net)
 - 1.5 รายงานการสำรวจและขึ้นทะเบียนสุนัขและแมว (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)
 - 1.6 รายงานการทำหมันสุนัขและฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)
2. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (ร้อยละ) และวิเคราะห์ข้อมูลระบาดวิทยาการเกิดโรคตามแผน
ที่จุดเกิดโรคโดยใช้โปรแกรม Arcgis

ผลการศึกษา

1. สถานการณ์การเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ จังหวัดบุรีรัมย์

รูปที่ 1 แสดงพื้นที่การเกิดโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ตามรายงานการสอบสวนโรคและรายงานการส่งตัวอย่างตรวจทางห้องปฏิบัติการตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 – 2561

2. การส่งตัวอย่างตรวจโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 – 2561

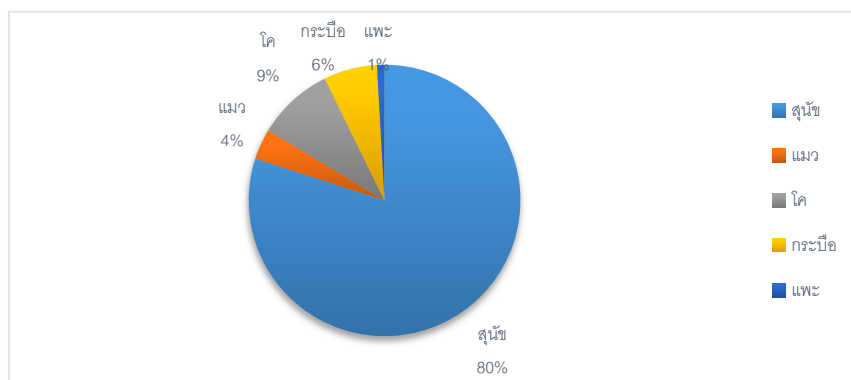
ตารางที่ 1 ผลการส่งตัวอย่างตรวจโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 – 2561 (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)

ปีงบประมาณ	จำนวนตัวอย่าง		ร้อยละ (ผลบวก)
	ส่งตรวจ	ผลบวก	
2555	49	0	0 (0/49)
2556	144	0	0 (0/144)
2557	117	0	0 (0/117)
2558	233	4	1.72 (4/233)
2559	263	37	14.07 (37/263)
2560	245	54	21.95 (54/245)
2561	195	15	7.69 (15/195)
รวม	1,246	110	8.82 (110/1,246)

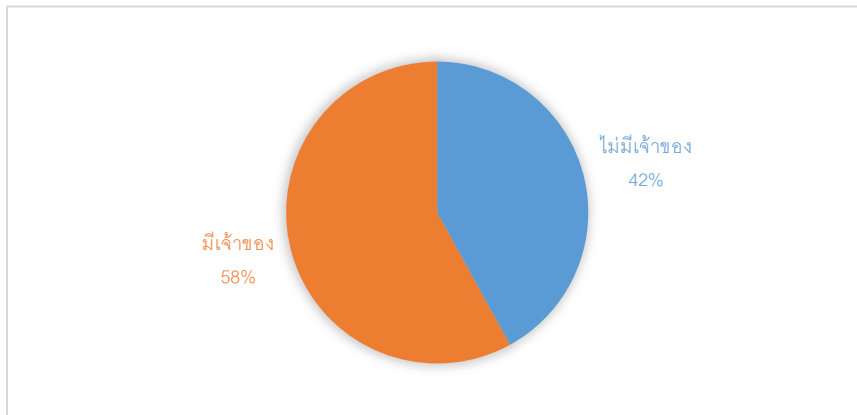
ตารางที่ 2 ผลการส่งตัวอย่างตรวจโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 – 2561 จำแนกตามวัตถุประสงค์กิจกรรม (ศูนย์วิจัยการสัตวแพทย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง)

กิจกรรมการส่งตรวจ	จำนวนตัวอย่าง		ร้อยละ(ผลบวก)
	ส่งตรวจ	ผลบวก	
ระบบเฝ้าระวังเชิงรับ (ชันสูตร)	97	51	52.58 (51/97)
ระบบเฝ้าระวังเชิงรุก (รับรอง)	1,149	59	5.13 (59/1,149)
ทั้งหมด	1,246	110	8.82 (110/1,246)

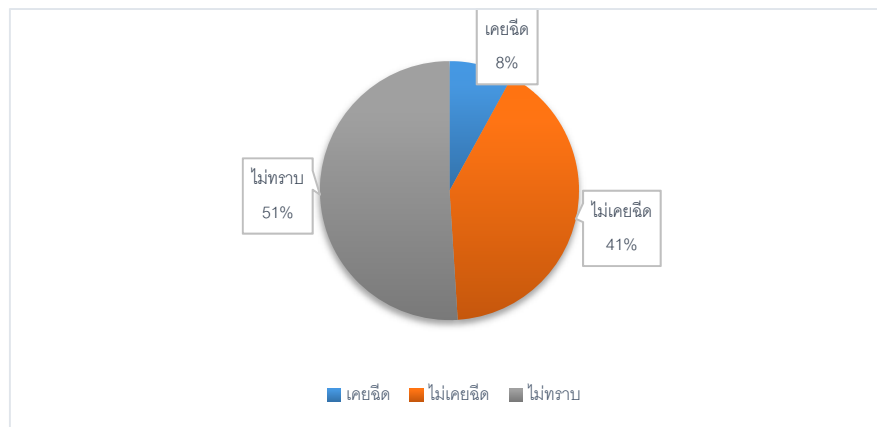
รูปที่ 2 แสดงสัดส่วนตัวอย่างส่งตรวจที่ให้ผลบวกต่อโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - 2561 จำแนกตามชนิดสัตว์ (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)

รูปที่ 3 แสดงสัดส่วนตัวอย่างส่งตรวจที่ให้ผลบวกต่อโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 – 2561 จำแนกตามประเภทการมีเจ้าของ (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)

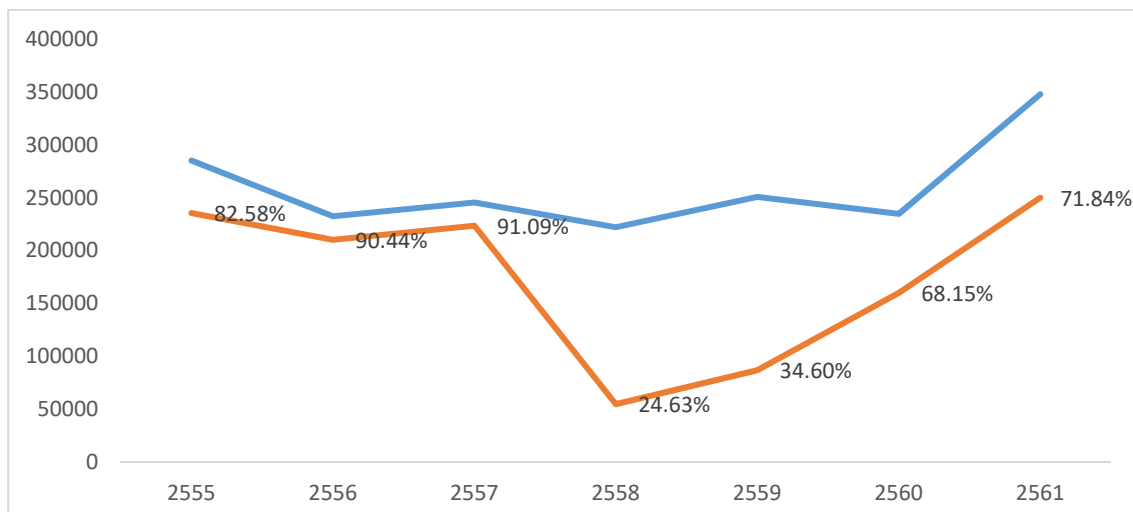

รูปที่ 4 แสดงสัดส่วนตัวอย่างส่งตรวจที่ให้ผลบวกต่อโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 – 2561 จำแนกตามประวัติการได้รับวัคซีน (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)

3. การเฝ้าระวัง ป้องกันและการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์

รูปที่ 5 แสดงจำนวนประชากรสัตว์ที่ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าปี พ.ศ. 2555 – 2561 (สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์)

ตารางที่ 3 ระดับแอนติบอดีในซีรัมต่อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้าโดยวิธี ELISA ตามกิจกรรมเฝ้าระวังเชิงรุก ปีพ.ศ. 2561 (ศูนย์วิจัยการสัตวแพทย์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง)

ระดับแอนติบอดีต่อไวรัสพิษสุนัขบ้า (Eu/ml)	จำนวนตัวอย่าง	ร้อยละ
<0.5	9	45 (9/20)
0.5-4.0	6	30 (6/20)
>4.0	5	25 (5/20)

ตารางที่ 4 จำนวนสัตว์ที่ขึ้นทะเบียนในระบบสารสนเทศ (Thairabies) และจำนวนสัตว์จากรายงานผลการรณรงค์ฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าประจำปี 2561

ชนิด	จำนวนการขึ้นทะเบียนในระบบสารสนเทศ (Thairabies)	จำนวนตามรายงานการรณรงค์ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าประจำปี 2561	ร้อยละ(จำนวนการขึ้นทะเบียนในระบบสารสนเทศ (Thairabies))
มีเจ้าของ	155,108	325,035	47.72 (155,108/325,035)
ไม่มีเจ้าของ	2,390	22,167	10.78 (2,390/22,167)
รวม	157,498	347,202	45.36 (157,498/347,202)

ตารางที่ 5 การดำเนินการตามมาตรการเร่งรัดกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่เกิดโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

กิจกรรม/มาตรการควบคุมโรคในพื้นที่เสี่ยง	ผลการดำเนินการ
ทำหมันและฉีดวัคซีน (สุนัข,แมว)	2,784 ตัว
ส่งสุนัขจรจัดเข้าสู่ศูนย์พักพิง	251 ตัว
สร้างเครือข่ายอาสาสมัครป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในทุกชุมชน	2,135 ราย
สนับสนุนการสร้างศูนย์พักพิงสุนัขจรจัด	2 แห่ง

สรุปผลและอภิปราย

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลทางระบาดวิทยา ของสถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าทั้งในคนและสัตว์ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า มีผู้เสียชีวิตด้วยโรคนี้ 1 คน เป็นครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2549 ต่อมาพบมีผู้เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2560 จำนวน 1 คน และเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2561 จำนวน 2 คน มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการติดตามสถานการณ์การเกิดโรคในคนอย่างใกล้ชิด เนื่องจากยังคงพบผลบวกต่อโรคพิษสุนัขบ้าในตัวอย่างหัวสัตว์ที่ส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการในหลายพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์

สถานการณ์โรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555 - 2561 พื้นที่เกิดโรคพิษสุนัขบ้ารวม 20 อำเภอจาก 23 อำเภอ (รูปที่ 1) พบผลบวกสูงสุดในอำเภอกระสัง ร้อยละ 18.18 (20/110) รองลงมาอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ร้อยละ 16.36 (18/110) อำเภอเฉลิมพระเกียรติร้อยละ 11.81 (13/110) และนางรองร้อยละ 9.09 (10/110) จากการศึกษาพื้นที่การระบาดจะพบว่า การระบาดของโรคพิษสุนัขบ้ากระจายจากพื้นที่ติดบริเวณชายแดนเข้ามาสู่ชุมชนเมืองและอำเภอใกล้เคียง และพบการระบาดมากในพื้นที่ชนบททางไกลบริการด้านการศึกษาสัตวแพทย์อีกทั้งเจ้าของสัตว์ส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญในการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าและการคุมกำเนิดสุนัขและแมวจึงทำให้เกิดปัญหาการเพิ่มจำนวนประชากรสุนัขแมวจรจัดและแพร่กระจายโรคพิษสุนัขบ้า

ตัวอย่างหัวสัตว์ที่ส่งตรวจทางห้องปฏิบัติการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - 2561 ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนที่ส่งตรวจรวมทั้งหมด 1,246 ตัวอย่าง ให้ผลบวกต่อการตรวจหาเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 110 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 8.82 (110/1,246) ของตัวอย่างทั้งหมด (ตารางที่ 1) โดยให้ผลบวกต่อเชื้อโรคพิษสุนัขบ้า ในปีพ.ศ. 2558 จำนวน 4 ตัวอย่าง ร้อยละ 1.72 (4/233) ปีพ.ศ. 2559 จำนวน 37 ตัวอย่าง ร้อยละ 14.07 (37/263) ปีพ.ศ. 2560 จำนวน 54 ตัวอย่าง ร้อยละ 21.95 (54/245) และปี พ.ศ. 2561 ร้อยละ 7.69 (15/195) ในปัจจุบันสถานการณ์การระบาดของโรคมึแนวโน้มลดลง

เมื่อจำแนกตามวัตถุประสงค์กิจกรรม พบว่า โครงการเฝ้าระวังเชิงรับ (การเก็บตัวอย่างเมื่อพบสัตว์สงสัย/ชันสูตร) จำนวน 97 ตัวอย่าง พบผลบวกร้อยละ 52.58 (51/97) และตัวอย่างเฝ้าระวังเชิงรุกเพื่อสร้างพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 1,149 ตัวอย่าง พบผลบวกร้อยละ 5.13 (59/1,149) (ตารางที่ 2) ชนิดสัตว์ที่ตรวจพบมากที่สุดก็คือสุนัข คิดเป็นร้อยละ 80 โคร้อยละ 10 กระบือร้อยละ 6 แมวร้อยละ 4 และแพะร้อยละ 1 (รูปที่ 2) สอดคล้องกับการศึกษาของธีรพงศ์ (2556) พบผลตรวจโรคพิษสุนัขบ้าทั่วประเทศพบในสุนัขมากที่สุดร้อยละ 90.27 จำแนกตามประเภทการมีเจ้าของพบว่าสัตว์มีเจ้าของตรวจพบผลบวกคิดเป็นร้อยละ 58 สัตว์ไม่มีเจ้าของร้อยละ 42 ตามลำดับ (รูปที่ 3) จำแนกตามประวัติการได้รับวัคซีนพบว่าสัตว์ไม่ทราบประวัติการฉีดวัคซีนตรวจพบผลบวกร้อยละ 51 ไม่เคยฉีดวัคซีนร้อยละ 41 และเคยฉีดวัคซีนร้อยละ 8 (รูปที่ 4) จากผลการศึกษาจะเห็นว่าตรวจพบผลบวกต่อโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์เลี้ยงหลายชนิด ทั้งสุนัข แมว โค กระบือ และแพะ ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความใกล้ชิดในชีวิตประจำวันของเกษตรกร นอกจากนี้ยังตรวจพบได้ทั้งสัตว์ที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ ทั้งเคยได้รับและไม่เคยได้รับวัคซีน แสดงถึงสถานการณ์ระบาดของโรคที่เริ่มรุนแรงขึ้นและกระจายวงกว้างเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขสถานการณ์การระบาดของโรคอย่างทันที

ด้านมาตรการควบคุมป้องกันการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาข้อมูลการสำรวจประชากรสุนัขและแมวทั้งหมดในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - 2561 พบว่ามีประชากรสัตว์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รายงานการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - 2561 พบว่า ในปีพ.ศ. 2555 - 2557 สัตว์ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรค คิดเป็นร้อยละ 82.58, 90.44 และ 91.09 ของจำนวนสัตว์ทั้งหมดตามลำดับ

และพบว่าไม่มีการระบาดทั้งในสัตว์และคนเสียชีวิตในช่วงดังกล่าว ต่อมามีการตรวจพบผลบวกต่อโรคพิษสุนัขบ้ามากขึ้นซึ่งพบว่าสัตว์ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคน้อยกว่าร้อยละ 80 ในระหว่างปี พ.ศ. 2558 - 2561 คิดเป็นร้อยละ 24.63, 34.60, 68.15 และ 71.84 ตามลำดับ (รูปที่ 5) โดยตรวจพบผลบวกมากขึ้นจากตัวอย่างที่มีการเฝ้าระวังทั้งเชิงรุกและเชิงรับ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาวัคซีนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

การศึกษาผลการทดสอบระดับแอนติบอดีต่อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้าโดยวิธี ELISA ตามกิจกรรมเฝ้าระวังเชิงรุก พบว่า ตัวอย่างซีรัมที่มีระดับแอนติบอดีมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 Eu/ml คิดเป็นร้อยละ 55.0 (11/20) และมีระดับแอนติบอดีน้อยกว่า 0.5 Eu/ml คิดเป็นร้อยละ 45.0 (9/20) (ตารางที่ 3) ซึ่งระดับภูมิคุ้มกันโรคที่สามารถป้องกันโรคได้ต้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 Eu/ml (WHO, 2018) แสดงให้เห็นว่าจำนวนสัตว์ที่มีระดับภูมิคุ้มกันโรคที่สามารถป้องกันโรคได้ยังไม่มากพอที่จะสามารถป้องกันการระบาดของโรค ในเชิงทฤษฎีหากสัตว์ในพื้นที่มีภูมิคุ้มกันมากกว่าร้อยละ 70 จะสามารถควบคุมโรคได้ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561) จึงจำเป็นต้องฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าให้สัตว์ทุกตัวเพื่อให้มีภูมิคุ้มกันที่สามารถป้องกันโรคได้ โดยต้องตระหนักถึงการใช่วัคซีนที่มีคุณภาพ เก็บรักษาวัคซีนอย่างถูกต้อง รวมไปถึงการปฏิบัติงานของผู้ฉีดวัคซีนต้องปฏิบัติตามวิธี เพื่อให้สัตว์ได้รับวัคซีนและมีภูมิคุ้มกันต่อโรคร้อยละแน่นอน

ข้อมูลการขึ้นทะเบียนในระบบสารสนเทศ (Thairabies) สัตว์ที่มีเจ้าของขึ้นทะเบียนจำนวน 155,108 ตัว และสัตว์ที่ไม่มีเจ้าของจำนวน 2,390 ตัว ข้อมูลจากรายงานผลการรณรงค์การป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าประจำปี 2561 สัตว์ที่มีเจ้าของขึ้นทะเบียนจำนวน 325,035 ตัว ไม่มีเจ้าของจำนวน 22,167 ตัว (ตารางที่ 4) จะเห็นว่าจำนวนสัตว์จากรายงานผลการรณรงค์การป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าประจำปี 2561 มีจำนวนมากกว่าทั้งสัตว์ที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ บ่งบอกว่าการขึ้นทะเบียนในระบบสารสนเทศยังขึ้นทะเบียนสุนัข-แมวยังไม่ได้ทั้งหมด เนื่องจากการขาดระบบและการบันทึกข้อมูลค่อนข้างละเอียดทำได้ย่ำแย่ และยังขาดบุคลากรที่จะทำข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบให้ทำงานได้ง่ายและรวดเร็วสามารถขึ้นทะเบียนสัตว์ได้ทั้งหมดเพื่อให้การควบคุมโรคได้ง่ายขึ้น

ผลการศึกษามาตรการเร่งรัดกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่เกิดโรคพิษสุนัขบ้า ปีงบประมาณ 2561 (ตารางที่ 5) สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์ได้จัดชุดปฏิบัติการปราบโรคพิษสุนัขบ้า โดยทำหมันและฉีดวัคซีนป้องกันโรคให้แก่สุนัขจรจัดเป็นจำนวน 2,784 ตัวในพื้นที่เกิดโรคซ้ำซากและพื้นที่ที่ตรวจพบผลบวก ดำเนินการหาที่อยู่ใหม่ให้สุนัขจรจัด จำนวน 251 ตัว สนับสนุนการดำเนินการศูนย์พักพิงสุนัขจรจัดจำนวน 2 แห่ง คือ เดอะซาวนด์ออฟแอนิมอล (The sound of animal) หมู่ที่ 1 ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด และด่านกักกันสัตว์บุรีรัมย์ หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยทับเนียง อำเภอปะคำ และสร้างเครือข่ายอาสาป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าจำนวน 2,135 ราย ทำให้ได้บุคลากรที่มีความรู้ในด้านการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าได้ลงไปปฏิบัติงานอย่างเพียงพอ

จากสภาพปัญหาที่จังหวัดบุรีรัมย์เริ่มตรวจพบเชื้อไวรัสโรคพิษสุนัขบ้าในเขตท้องที่อำเภอโนนดินแดง และอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ตั้งแต่วันที่ 27 เมษายน 2558 ซึ่งได้ประกาศกำหนดท้องที่จังหวัดบุรีรัมย์ทั้งจังหวัดเป็นเขตโรคระบาดสัตว์ชนิดโรคพิษสุนัขบ้าชนิดสัตว์ควบคุมสุนัขและแมว ตั้งแต่วันที่ 6 พฤษภาคม 2558 จังหวัดบุรีรัมย์ได้ดำเนินการตามมาตรการของกรมปศุสัตว์โดยการประสานขอความร่วมมือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดหาวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าให้เข้าถึงสุนัขแมวยังน้อยร้อยละ 80 ของจำนวนสุนัขแมวทั้งหมดในพื้นที่ ซึ่งที่ผ่านมาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ประสบปัญหาเรื่องการจัดซื้อวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า เนื่องจากมีการทักท้วงจากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินว่า อปท.ไม่ได้มีการกักตุนวัคซีนป้องกันโรคพิษ

สุนัขบ้าให้ประชาชนทำให้ไม่มีความชัดเจนในการใช้งบประมาณว่าอยู่ในอำนาจหน้าที่หรือไม่ (Hfocus เจาะลึก ระบบสุขภาพ, 2018) ทำให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถสนับสนุนวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าได้ตาม เป้าหมาย ทำให้วัคซีนที่ใช้เพื่อการควบคุมโรคมียังไม่เพียงพอ ส่งผลให้เกิดการระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์หลายจุดและกระจายเป็นบริเวณกว้าง ซึ่งทางสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์ได้แก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยใช้งบประมาณจากส่วนอื่นซื้อวัคซีนสนับสนุนรอบจุดเกิดโรคจำนวน 20,000 โด๊ส เพื่อควบคุมโรคในเบื้องต้น ก่อน ปัจจุบันสถานการณ์ต่าง ๆ เริ่มคลี่คลายเมื่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับเงินอุดหนุนทั่วไปตามโครงการ สัตว์ปลอดโรค คนปลอดภัยจากโรคพิษสุนัขบ้า ตามพระปณิธาน ศ.ดร.สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณ วลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และมีอำนาจที่จะตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคพิษสุนัขบ้า เพื่อใช้ในการจัดซื้อและฉีดวัคซีนตลอดจนคุมกำเนิดสัตว์ควบคุมในพื้นที่รับผิดชอบของตน (สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน, 2561) จึงได้ร่วมกันบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ภายใต้ข้อตกลงร่วม (MOU) ร่วมแก้ไขปัญหาระบาดของโรคพิษสุนัขบ้าภายใต้ระบบสุขภาพหนึ่งเดียว (Buriram's One Health) เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560 โดยมีหน่วยงานภาคีเครือข่าย 7 ประสาน ประกอบด้วย ปลัดจังหวัดบุรีรัมย์ ท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ปศุสัตว์จังหวัดบุรีรัมย์ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ ประชาสัมพันธ์จังหวัดบุรีรัมย์ ประธานสภานิติบาตเทศบาลจังหวัดบุรีรัมย์ และประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ ร่วมแก้ไข ปัญหาโรคพิษสุนัขบ้าอย่างยั่งยืน ผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติตามโครงการสัตว์ปลอดโรค คนปลอดภัยจากโรคพิษสุนัขบ้า ตามพระปณิธาน ศ.ดร.สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี การ ดำเนินการตามมาตรการเร่งรัดกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าในพื้นที่เกิดโรคพิษสุนัขบ้า โดยการควบคุมโรคมุ่งเน้นไปที่ การควบคุมจำนวนประชากรสัตว์ด้วยการผ่าตัดทำหมันสุนัขจรจัดในพื้นที่ที่เกิดโรค และดำเนินการฉีดวัคซีน ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าคุณภาพดี ทำให้ผลการควบคุมป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอยู่ในระดับที่น่าพอใจจนสถานการณ์ ระบาดของโรคเริ่มคลี่คลายและสามารถจำกัดพื้นที่เกิดโรคได้ และจะดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อกำจัดโรคพิษ สุนัขให้หมดไปจากพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ภายในปี พ.ศ. 2563 ทั้งนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเพื่อให้การดำเนินการด้านป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และยั่งยืนต่อไป

ข้อจำกัด

ศึกษาการครั้งนี้เป็นการรวบรวมเอกสารทางระบาดวิทยาย้อนหลัง ข้อมูลบางอย่างไม่สามารถสืบค้น ได้จึงทำให้ไม่ครอบคลุมรายละเอียดทั้งหมดที่ต้องการศึกษา ซึ่งคณะผู้จัดทำจะปรับปรุงวิธีการและวางแผนใน การศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

ข้อเสนอแนะ

มีข้อเสนอแนะในการดำเนินการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าเพิ่มเติม ดังนี้

1. ควรสนับสนุนงบประมาณ วัคซีน เวชภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร ในการขับเคลื่อนงานควบคุม ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าทุกระดับ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
2. จัดตั้งหน่วยปราบโรคพิษสุนัขบ้าหรือหน่วยปราบสุนัขจรจัดอย่างเป็นรูปธรรม ที่มีบุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ ยานพาหนะ เครื่องมือที่ทันสมัยปฏิบัติงานเรื่องนี้โดยเฉพาะ
3. เร่งรัดการบังคับใช้กฎหมายในการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าอย่างเป็นรูปธรรมและดำเนินการพร้อม กันทั่วประเทศ เพื่อให้ผู้เลี้ยงสัตว์มีความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสัตว์เลี้ยง
4. ปฏิบัติงานควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าอย่างเป็นระบบ และดำเนินงานแบบบูรณาการกับทุกภาคส่วนที่ เกี่ยวข้องในการนโยบายนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ เพื่อสร้างและพัฒนาพื้นที่ปลอดโรคพิษ สุนัขบ้าที่ได้ผลเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรค 2561. ข่าวเพื่อสื่อมวลชน รู้ทันโรค พิษสุนัขบ้า สืบค้นจาก: <http://ddc.moph.go.th> (20 กันยายน 2561)
- กรมปศุสัตว์ 2559 โครงการรณรงค์ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าประจำปี พ.ศ. 2559 จำนวนรวม 10 หน้า
กรมปศุสัตว์ 2559 คู่มือการใช้งานระบบฐานข้อมูลเพื่อการขึ้นทะเบียนสุนัข-แมว
สืบค้นจาก: <http://164.115.40.46/petregister> (18 กันยายน 2561)
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2561 สรุปเวทีจุฬาฯเสวนาครั้งที่ 12 “ฝ่าวิกฤติโรคพิษสุนัขบ้า” สืบค้นจาก
[:https://www.chula.ac.th/news/6295/](https://www.chula.ac.th/news/6295/) (20 กันยายน 2561)
- ธีรพงศ์ ยืนยงโอสถ 2556 ระบาดวิทยาโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ของประเทศไทยระหว่างปี พ .ศ. 2549-2554
สืบค้นจาก:
http://www.dld.go.th/control/th/images/stories/document/rabies_epidemic2549-2554.pdf (18 กันยายน 2561)
- สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน 2561. ข่าวประชาสัมพันธ์ สดง.สมุทรปราการ แนะนำ อปท.ซื้อวัคซีนป้องกัน
โรคพิษสุนัขบ้า สืบค้นจาก: <http://audit.go.th/files/files/news> (20 กันยายน 2561)
- Hfocus เจาะลึกระบบสุขภาพ 2018 สดง.ท้วงท้วงถิ่นทำ “พิษสุนัขบ้า ระบาดพุ่ง” สืบค้นจาก:
<http://www.hfocus.org/content/2018/03/15536> (20 กันยายน 2561)
- Rupprecht, C.E 2011.Overview of Rabies; in the merck veterinary manual,10 ed. Available
online at <http://www.merckmanuals.com/> (25 September 2018)
- WHO. 2018. rabies guideline. Test for the determination of rabies antibodies. Available online
at <http://www.who.int/ra.man/test.antibody> (25 September 2018)
- WHO. 2019. Rabies fact sheet n.99 world health organization. Available online at
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/rabies> (25 September 2018)